

SBORNÍK ABSTRAKTŮ K MEZINÁRODNÍ KONFERENCI AKTUÁLNÍ ASPEKTY V DIDAKTICE MATEŘSKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
10.-11. října 2023**

doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D.

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Slovotvorný rozbor a slovotvorný význam v komunikačně pojaté výuce češtiny

Příspěvek se zamýšlí nad využitelností slovotvorných úloh v komunikačně pojaté výuce češtiny. Konstatuje nekonkrétnost formulací RVP ZŠ, RVP G a Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky týkajících se očekávaných slovotvorných kompetencí žáků, připomíná nedávná alarmující zjištění o odborné i didaktické úrovni slovotvorných výkladů i cvičení v učebnicích a dalších didaktických materiálech (Adam, 2022; Pešková, 2021; Pešková, 2021/2022; Svobodová, 2021) a stručně komentuje zastoupení slovotvorné problematiky v inovativním, komunikačně pojatém didaktickém kompendiu (Štěpáník a kol., 2020). S oporou o sondu, jejímž cílem bylo zjistit dovednosti začínajících studentů bohemistiky v oblasti slovotvorného významu a slovotvorného rozboru, navrhuje několik typů aktivit vedoucích k rozvoji slovotvorné komunikační kompetence (aktivní i pasívní).

dr Helena Balcerek, Ph.D.

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Gra RPG w kształceniu kompetencji komunikacyjnych uczniów z ASD

W swoim referacie proponuję metodę kształcenia kompetencji komunikacyjnych dostosowaną do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów z zaburzeniami w spektrum autyzmu (ASD). Prezentowana autorska gra dydaktyczna LEGENDS OF AETERNUM oparta jest na grze planszowej typu RPG, obecnie bardzo popularnej wśród dzieci i młodzieży. Gra RPG zwana również grą fabularną, to forma rozrywki, która umożliwia uczestnikom wcielenie się w stworzone przez siebie postaci i prowadzenie interaktywnej narracji w ramach ustalonego fikcyjnego świata. Mechanika gry niesie ze sobą aspekt społeczny, gdyż wymaga współpracy i aktywnej komunikacji językowej pomiędzy uczestnikami. Podczas rozgrywki gracze muszą podejmować wspólne decyzje, rozwiązywać problemy i reagować na zmienne sytuacje, co stymuluje rozwój kreatywności i zdolności interpersonalnych, niezwykle istotny u uczniów z ASD. Popularność gry oraz jej mechanika sprawiają, że proponowane narzędzie jest zarówno atrakcyjne, jak i efektywne dydaktycznie i terapeutycznie.

prof. PhDr. Marie Čechová, DrSc.

Vhled studentů do jazyka

Vhled studentů do jazyka a chápání podstaty problémových jazykových jevů jsme ověřovali a prohlubovali finálovými úkoly OČJ. Student pracoval s jazykovým materiálem, prokazoval schopnost samostatného úsudku a klasifikoval ho: Na základě předložených definic měl posoudit, zda vybrané příklady jsou bezproblémovou elipsou, nebo nepochybně zeugmatem, přechodným jevem, nebo ničím z toho; pak zobecnit poznatky získané rozbořem. Podstatou dalšího úkolu byl fakt, že každé podstatné jméno může být rozvíto alespoň jednou vedlejší větou přívlastkovou vztažnou. Nakonec soutěžící měli vyvrátit platnost pravidla: V žádné české větě nesmějí za sebou stát více než tři slovesa v určitém tvaru oddělená pouze interpunkcí a uvést příklad, který tvrzení vyvrací. Ukázalo se, že zajímavý jazykový materiál a úvahy nad ním přemýšlivou mládež těší a že by mohly výuku učinit přitažlivější.

PhDr. Eliška Doležalová, Ph.D.

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

Přístavek a jeho didaktická transformace

Příspěvek se zabývá problematikou výuky přístavku na 2. stupni ZŠ v kontextu výuky skladby češtiny. Na základě osmi hospitací a prostřednictvím jedné vybrané výukové situace představuje způsob, jakým je dané učivo žákům zprostředkováváno, a poukazuje na neúčelnost formalistických postupů v kontextu výuky skladby. Příspěvek zároveň nastiňuje konkrétní možnosti, jak s přístavkem pracovat ve výuce komunikačně a funkčně.

Dr Michał Friedrich

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

W krainie Ducha Gór. Mity i legendy Sudetów jako element lekcji języka etnicznego

Referat poświęcony będzie niesłusznie zapomnianym i pomijanym w dydaktyce szkolnej problemom folkloru polsko-czeskiego pogranicza. Jego zasadniczy temat to legenda Krakonosza (cz.: Krakonoš/Krkonoš, nm. Rübzahl), zwanego Duchem Gór lub Liczyrzepą bohatera legend i podań zarówno czeskich, jak polskich i niemieckich. Przedstawione zostaną analogie pomiędzy tym bohaterem a podobnymi - na zasadzie kulturowej konwergencji - istotami obecnymi w mitologiach oraz legendariach Skandynawów i Celtów, pojawi się refleksja wokół "Księgi Ducha Gór" autorstwa Carla Hauptmanna, podań zebranych przez Johanna Karl Augusta Musäusa oraz innych tekstów poświęconych Krakonoszowi. Osobna część referatu dotyczyć będzie literatury podróżniczej, w szczególności dwóch tomów tekstów źródłowych "Podróżnicy w Górach Olbrzymich", które ukazały się w ostatnich latach w Polsce nakładem wydawnictwa Wielka Izera, a które wydają się niezwykle cenne w dobie badań literaturoznawczych spod znaku geopoetyki oraz ekopoetyki, lecz także, w odpowiednim wyborze, stanowić mogą uzupełnienie lekcji literackich, historycznych lub kulturoznawczych.

Integralną część referatu stanowić będzie namysł nad możliwościami wykorzystania wyżej wymienionych tekstów na lekcjach poświęconych językowi i literaturze, zarówno w Czechach, jak i w Polsce. Pojawi się kwestia nowoczesnego rozumienia pojęć takich jak: mit, legenda, podanie, a także folklor, etnos, pogranicze, naród. Wyjaśniona zostanie rola Krakonosza w folklorystyce trzech krajów: Czech, Polski i Niemiec.

Mgr. Lenka Jarušínská

Pedagogická fakulta Prešovské univerzity v Prešově

Obsah vs. forma: zladovanie edukačných požiadaviek na písanú produkciu v 3. ročníku ZŠ

Na primárnom stupni vzdelávania je hlavným cieľom v oblasti produkcie textu rozvíjanie schopnosti vytvárať kultivovaný jazykový prejav. V oblasti písanej produkcie je súčasťou cieľa aj uplatňovanie osvojených pravopisných pravidiel. Cieľom príspevku je zväziť edukačné súvislosti medzi osvojovaním si pravopisu a uplatňovaním komunikačne chápaného písania v primárnom vzdelávaní na Slovensku. Snahou bude vytvoriť priestor na diskusiu o dôležitosti pravopisne správneho písania a jeho vplyve na písomnú formu komunikácie v 3. ročníku základnej školy. V prezentovanom príspevku predstavíme vybrané úlohy, ktoré sú súčasťou pripravovaného modelu inovatívneho osvojovania si pravopisu vybraných slov a objasníme ich zmysel vo vzťahu k produkčnej textovej kompetencii žiaka primárneho vzdelávania. Prezentované návrhy budú vychádzať z potreby komunikačne chápaného vyučovania, ktorý je jedným zo základných prvkov konštruktivisticky poňatého vyučovania.

doc. PhDr. Jasňa Pacovská, CSc.

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technické univerzity v Liberci

Čtenářská gramotnost ve světle kognitivního přístupu k jazyku a textu

Příspěvek nazírá čtenářskou gramotnost pohledem kognitivního přístupu k jazyku, čímž rozvíjí její tradiční pojetí. Od dosud převažujícího zdůrazňování potřeby identifikace klíčových informací textu, pochopení souvislostí a schopnosti jejich praktického využití se posouvá směrem k rozvíjení schopnosti interpretace smyslu textu. Od té se pak odvíjí na jedné straně respekt k jinakosti, úcta k autenticitě osobnosti, na straně druhé potřeba sdílení společenských hodnot, názorů a konvencí.

Příspěvek na konkrétních příkladech textů ukáže, jak učitel mateřského jazyka, který do výuky aplikuje koncept jazykového obrazu světa, může žáky stimulovat ke zcela přirozenému směřování k popsáním milníkům. Povede žáky k vnímavosti k jazykovým stereotypům, což znamená, že při práci s texty bude exponovat konotační složky významu a bude spolu se žáky odhalovat jejich narativní povahu. Tento poznávací potenciál jazyka v sobě nesou všechny typy textů, my jej představíme hlavně na textech uměleckých, a to na imaginární próze pro děti a mládež. Pomocí analyticko-interpretativního přístupu k těmto textům může učitel nabídnout žákům klíč k porozumění reálnému světu, což odpovídá našemu pojetí gramotnosti.

dr hab. Marek Pieniążek, prof. UP

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Współczesność w nauczaniu literatury i języka ojczystego w szkole. Perspektywa polska vs. czeska

W referacie podejmę próbę nakreślenia ram współczesności z perspektywy uczestników obecnie przebiegającego procesu nauczania oraz z perspektywy obowiązujących dokumentów oświatowych. Odpowiedź na pytanie, czym jest współczesność dla uczniów i czym dla nauczycieli języków ojczystych oraz literatury powiązę z wpisanymi w obowiązujące w Polsce i Republice Czeskiej podstawami programowymi do nauczania języka ojczystego. Ramy procesu historycznoliterackiego, wyznaczające w szkolnej polonistyce granice współczesności, skonfrontuję z rozwiązaniami w podstawach programowych do języka czeskiego. Proponowane w polskiej podstawie programowej przyjęcie perspektywy współczesnej, jako punktu wyjścia do wprowadzania do tradycji, skonfrontuję z rozwiązaniami w czeskich dokumentach oświatowych. Wstępne porównania sposobów obecności problematyki współczesnej kultury, współczesnego języka i literatury w szkole polskiej i czeskiej posłużą do komparatystycznego wskazania na funkcjonalne i potrzebne rozwiązania dydaktyczne w tym zakresie na poziomie szkoły podstawowej oraz średniej.

PhDr. Lucie Radková, Ph.D., Mgr. Žaneta Stiborská

Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Celé Česko čte dětem, o. p. s.

Slovní zásoba žáků s odlišným mateřským jazykem (na příkladu znalosti české frazeologie)

Dle dat Českého statistického úřadu lze pozorovat na českých středních školách nárůst žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ), od školního roku 2006/2007 se téměř zdvojnásobil, srov. Český statistický úřad | ČSÚ (czso.cz). Cílem příspěvku bude porovnat slovní zásobu těchto účastníků vzdělávacího procesu s jazykovou výbavou jejich vrstevníků rodilých mluvčích. Předmětem zkoumání se stanou české frazémy, konkrétně přísloví, rčení, pranostiky, přirovnání a okřídlená pojmenování. Potřebná data shromáždíme pomocí vlastního terénního šetření. Respondenti budou v paritním zastoupení a budou navštěvovat různé typy středních škol (gymnázia, střední odborné školy, konzervatoře, učiliště). Dotazník bude obsahovat typy úloh, které je možno podrobněji klasifikovat podle otevřenosti či uzavřenosti jednotlivých otázek, nebo podle zaměření daných cvičení. Pro finální analýzu dat využijeme jak nástroje deskriptivní statistiky, tak statistické testy významnosti (t-test, Mann-Whitneyův test a test ANOVA). Analýzou potvrdíme stanovené hypotézy, u některých úloh nabídneme detailní rozbor odpovědí žáků s OMJ.

dr hab. Paweł Sporek, prof. UP

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Jak przełamywać ideę kształcenia historycznoliterackiego w „historycznoliterackiej” szkole ponadpodstawowej?

Reforma edukacji w polskiej szkole średniej (ponadpodstawowej) ugruntowała ideę kształcenia historycznoliterackiego na godzinach języka polskiego. Tym samym pogłębiła rozdzźwięk między potrzebami i oczekiwaniami uczniów a wymaganiami instytucjonalnymi, które zostały podporządkowane bieżącej i aktualnej polityce państwa. Ograniczone zostały możliwości budowania kontaktów młodych ludzi z literaturą oraz szeroko rozumianą kulturą w innych układach koncepcyjnych, wolnych od dyktatu historycznego. Tendencja ta została dodatkowo wzmocniona powrotem do bardzo rozbudowanej listy lektur szkolnych, w większości opartych na tzw. tekstach kanonicznych, odległych językowo, mentalnie i aksjologicznie od współczesności i świata, w którym na co dzień funkcjonują młodzi ludzie. W niniejszym artykule ukazana zostanie nieadekwatność koncepcji kształcenia historycznoliterackiego do realiów współczesnego świata i naturalnych potrzeb współczesnych uczniów oraz wynikające z niej ograniczenia zarówno dla przebiegu procesów rozwojowych licealistów, jak i jakości samego kształcenia kulturowo-literackiego. W kontraście do obowiązującej koncepcji kształcenia zostanie przedstawiona idea edukacji alternatywnej, respektującej obowiązujący stan prawny (podstawa programowa), ale przełamująca porządek historycznoliteracki, otwierająca na możliwości problemowego odbioru dzieł literatury i innych tekstów kultury, respektująca – choćby w ograniczonym wymiarze – możliwości, potrzeby i oczekiwania uczniów szkoły ponadpodstawowej, a jednocześnie dająca szansę na ocalenia wartości samej lektury i jej znaczenia dla przyszłego uczestnictwa w kulturze dzisiejszych licealistów.

Mgr. Marta Šimečková, Ph.D.; PhDr. Martina Ireinová, Ph.D.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Nové možnosti ve výuce nářečí českého jazyka

Nedílnou součástí výuky na základních a středních školách je téma stratifikace češtiny coby národního jazyka. Žáci v rámci daného tématu získávají mj. přehled o teritoriálních dialektech a interdialektech, a to s oporou o konkrétní jazykové ukázky textové i audiální, méně pak audiovizuální. Základní informace o regionálním rozrůznění češtiny si přitom žáci osvojují na podkladu učebnicových materiálů, ne vždy je však v nich obsažené učivo podáno dostatečně, co se týče kvality i pokrytí co nejvíce různorodých nářečních celků. Učitelé z toho důvodu výklad obohacují o další materiály, zvláště dostupné online. V jakých volně přístupných zdrojích je možné dohledat jazykově i obsahově zajímavé nářeční texty a nahrávky? Jak lze výuku obohatit prací s nářečními atlasy? Existuje možnost žáky blíže seznámit s dialektologickou prací, například formou stáží nebo volnočasových aktivit pro školy? Veškeré otázky zodpoví členové dialektologického oddělení ÚJČ AV ČR, kteří se kromě vědeckovýzkumné činnosti věnují i edukaci na Masarykově univerzitě v Brně a pořádáním edukačních programů pro školy všech vzdělávacích stupňů. Příspěvek nabídne jak přehled konkrétních zdrojů pro zkvalitnění výuky a tipy na

jejich využití, tak možnost zapojení škol do aktivního mapování nářečí moderními metodami, které nabízí technologie 21. století.

Mgr. Monika Šindelková

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Když metoda zastíní obsah – případová studie

„Moc všechny zdravím a prosím o radu. Jak zábavně opakujete pravopis, prosím? Už mám aktivity dost okoukané. Děkuji.“

„ZÁPASÍ TVOJE DÍTĚ S VYJMENOVANÝMI SLOVY? 😊 ZKUS CHYTRÉ OSMISMĚRKY!“

Cílem příspěvku je demonstrovat výsledky pilotní studie, která je součástí projektu disertační práce *Tzv. netradiční metody ve výuce českého jazyka*. Výběr vzorku byl proveden jako rešerše materiálů na facebookové skupině *Náměty pro český jazyk 2. stupně*. Na jednom případě, který byl realizován ve třech třídách 6. ročníku ZŠ ve třech různých školách, byla prověřena funkčnost vybrané tzv. netradiční metody (osmisměrka) zaměřené na problematiku pravopisu superlativních tvarů adjektiv. Zároveň byl s autorem tohoto materiálu proveden polostrukturovaný rozhovor zjišťující jeho motivaci a předpoklady k tvorbě materiálu. Výsledky poukazují na skutečnost, že účinnost této tzv. netradiční metody je při osvojování obsahu spíše omezená.

Mgr. Kateřina Šormová, Ph.D.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Paráda – soubor materiálů pro výuku žáků s OMJ

Příspěvek představí soubor učebních materiálů určených žákům 2. stupně ZŠ, jejichž mateřštinou není čeština. V první části představíme učebnici, pracovní sešit, metodickou příručku, soubor interaktivních cvičení a metodická videa, v druhé části příspěvku bude reflektována pozice žáka s OMJ ve výuce češtiny a zejména téma prezentace gramatického učiva ve výuce rodilých i nerodilých mluvčích. Tyto otázky povedou k obecnějším závěrům ve spojení s cílem výuky (ne)mateřského jazyka, problematikou kurikulárních materiálů, učebnic a dalších didaktických nástrojů, redukcí učiva a evaluací výsledků vzdělávání.

Mgr. Martin Tomášek, Ph.D.

Filozofická fakulta Ostravské univerzity

Didaktika světové literatury

V příspěvku se zaměříme na to, jak se v současnosti k výuce světové literatury přistupuje, o co se vyučující vybraných škol opírají a jaké cíle naplňují. Zároveň se zaměříme na edukační potenciál světové literatury a cestu k jeho rozvinutí, kterou může oborová didaktika nabídnout.

Mgr. Pavlína Vočková

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Podpora vnitřní motivace ke čtení prostřednictvím aktivní práce s uměleckým textem v hodinách českého a anglického jazyka

Příspěvek seznamuje s výsledky kvantitativně-kvalitativního šetření, kterého se zúčastnilo přes sto čerstvých absolventů různých základních škol. Cílem kvantitativní části výzkumu bylo zjistit, na jakou práci s literárními texty v hodinách českého i cizího jazyka jsou žáci zvyklí a jak ji hodnotí z hlediska motivace ke čtení. Kvalitativní část výzkumu se věnuje čtenářsky/literárně pojaté hodině anglického jazyka, které se zúčastnili titíž žáci rozdělení do osmi skupin. Naším cílem bylo zjistit jejich reakci a názor na práci s textem, která vychází z recepční estetiky a je orientována na čtenáře, tzv. „reader-response approach“. V návaznosti na vlastní i cizí výzkumná šetření, se kterými v příspěvku ve stručnosti seznamujeme, jsme zvolili báseň *The Road Not Taken* od Roberta Frosta.

Mgr. Ondřej Vojtíšek

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, ZŠ a SŠ Jedna radost

Literatura pro děti a mládež jako cesta k popularizaci literární vědy

Příspěvek se bude zabývat možnostmi popularizace poznatků a konceptů literární vědy jakožto tématem, a především jednou z výzev příslušné oborové didaktiky (obnažující zároveň její neuralgické body jako otázky obsahu a cílů, metod a motivace i osobnosti učitele, resp. popularizátora, ale i specificky dialogičnost a interaktivnost, zábavnost, nová média, kompetitivnost či bulvarizaci, jež se propisují mj. i do příruček k výuce literatury). Zaměří se přitom především na území literatury pro děti a mládež (schopnou v próze či poezii nasvítit např. subjektivitu v literární interpretaci či koncept autorského obrazu, představit interpretaci autorského díla nebo demonstrovat pojmy z poetiky), obzvláště pak na literaturu naučnou využívající beletristické prvky. Cílem potom bude v tomto prostoru nalézat potenciálně inspirativní postupy z knih věnovaných jiným oborům – narativizaci a rámování, využívání přirovnání, synekdoch a vizualizací, zpřítomnění otevřených otázek či práci s ozvláštňeným nebo zjednodušeným jazykem – i pojmenovat slabá a silná místa konkrétních realizací literárněvědně zaměřených titulů pro děti a mládež. Jako východisko příspěvku bude v jeho závěru nabídnuta i ukázka vlastních materiálů pokoušejících se pomocí stanovených principů vystihnout vybrané jednotlivosti literární teorie.

izr. prof. dr. Melita Zemljak Jontes; doc. dr. Simona Pulko

Filozofská fakulteta, Univerza v Mariboru

The use of corpora in the school system – examples of good practice by the students of Slovene language and literature

Upon completing secondary education the user of Slovene language should be qualified to resolve (at least) basic linguistic dilemmas using normative manuals, i.e. grammar, monolingual explanatory dictionary and orthography. In the everyday use

of the (literary) language dilemmas arise, the solution to which cannot yet be found in the three normative manuals of the Slovene language (Slovenska slovnica, 2000), SSKJ2 (online version, 2014), Slovenski pravopis (online version, 2014); some of the dilemmas have already been professionally discussed and presented in the emerging normative manuals eSSKJ (2016–) and ePravopis (2014–), based also on the examples accessible either in the written corpus Gigafida 2.0, in the corpus of spoken Slovene (GOS) or in other corpora, but neither by themselves showing (in)adequacy in relation to the literary language. Thus the user can find oneself in the grip of (possibly) contradictory solutions to the linguistic dilemma.

The paper will present an overview of the corpus approach in teaching Slovene as included in the curriculum for Slovene language in primary and secondary schools, both of which represent the basis for the study of Slovene language and literature. Some examples of good practice in solving linguistic dilemmas prepared by the students of Slovene studies at FF UM as a part of their seminar work will be highlighted. The corpus approach proves to be especially effective to the Slovene scholar, and extremely welcome to the user.

Mgr. Jitka Zítková, Ph.D.

Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

Žáci a lyrika – pohled do čítanek pro mladší školní věk

Příspěvek bude mít charakter kvalitativní výzkumné sondy, jejímž cílem bude zjistit, jakým způsobem je podněcována a řízena žákovská recepce uměleckých prostředků lyrické poezie v čítankách vydaných v uplynulých třiceti letech (půjde o celkem 18 řad). V návaznosti na některé starší výzkumy podobného zaměření se příspěvek velmi úzce soustředí na lyrickou poezii s tematikou podzimu, resp. podzimní přírody. Bude sledována frekvence jejího zastoupení ve všech čítankách pro 4. a 5. ročník, míra přítomnosti básnických prostředků v zařazených textech a hlouběji pak metodický doprovod k nejinspirativnější básni navržený autory příslušné učebnice (otázky, úkoly v čítance nebo pracovním sešitě, popř. další náměty v metodické příručce). Výzkumný problém tedy bude deskriptivní, jeho řešením bude komplexní popis malého množství materiálu, který synekdochickým způsobem poukáže na předpokládané rozdíly v přístupech k významu (řízené) recepce lyriky dětmi mladšího školního věku.